পাঠ - ১৬
১৮৫৭ চনৰ বিদ্ৰোহ

4LVER8

মূল অৰ্হতা ঃ

- ১৮৫৭ চনৰ বিদ্ৰোহৰ কাৰণ আৰু সম্প্ৰসাৰণৰ বিষয়ে ধাৰণা লাভ কৰিব।
- বিদ্ৰোহৰ নেতাসকলৰ বিষয়ে অৱগত হ'ব।
- বিদ্ৰোহত অসমৰ ভূমিকাৰ বিষয়ে অৱগত হ'ব।
- বিদ্ৰোহৰ পৰৱৰ্তী কালত অসমত সংঘটিত হোৱা কৃষক বিদ্ৰোহৰ লগত পৰিচয় হ'ব।
- ১৮৫৭ চনৰ বিদ্ৰোহৰ প্ৰকৃতি সম্পৰ্কে জানিব পাৰিব।

চিত্ৰ ১৬.১ উত্তৰ ভাৰতত চিপাহী আৰু কৃষক একেলগে বিদ্ৰোহত যোগদানৰ ছবি

ত্ৰয়োদশ অধ্যায়ত তোমালোকে ইংৰাজ ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীয়ে কেতিয়া, কেনেকৈ ভাৰতত প্ৰৱেশ কৰি কালক্ৰমত এই দেশৰ ৰাজনৈতিক, অৰ্থনৈতিক ক্ষমতা হস্তগত কৰিছিল জানিব পাৰিলা। ইংৰাজসকলে গ্ৰহণ কৰা নতুন ঔপনিৱেশিক নীতিয়ে ভাৰতীয় সমাজৰ সকলো শ্ৰেণীৰ লোকক কেনেদৰে ক্ষতিগ্ৰস্ত কৰিছিল, এই বিষয়েও আগৰ অধ্যায়ৰ পৰা অৱগত হৈছাহঁক। এই অধ্যায়ত ভাৰতীয় জনসাধাৰণে কেনেকৈ তেওঁলোকৰ আবেগ-অনুভূতিক আঘাত কৰা ইংৰাজৰ নীতি আৰু কাৰ্যৰ প্ৰতিবাদ কৰিছিল সেই বিষয়ে আলোচনা কৰিমহঁক। ওপৰৰ চিত্ৰখনলৈ মন কৰা। ইয়াত চিত্ৰায়িত কৰা হৈছে কেনেকৈ উত্তৰ ভাৰতত চিপাহী আৰু কৃষকসকলে ইংৰাজৰ বিৰুদ্ধে বিদ্ৰোহ কৰিছিল।

১৮৫৭ চনৰ বিদ্ৰোহৰ চৰিত্ৰ পৰ্যালোচনা কৰিলে দেখা যায় যে ই কোনো শ্ৰেণী সংগ্ৰাম নাছিল সেই বিদ্ৰোহ আছিল ইংৰাজৰ এশ বছৰীয়া শোষণ নীতিৰ বিৰুদ্ধে সংঘটিত হোৱা এক প্ৰবল জনজাগৰণ, য'ত প্ৰতিফলিত হৈছিল বছৰ বছৰ ধৰি লাঞ্ছিত, বঞ্চিত ভাৰতীয়ৰ দীৰ্ঘদিনীয়া পুঞ্জীভূত ক্ষোভ আৰু বেদনাৰ।

বিদ্ৰোহৰ কাৰণ ঃ

অৰ্থনৈতিক, সামাজিক, ৰাজনৈতিক, সামৰিক, ধৰ্মীয় আদি নানান কাৰণত ১৮৫৭ চনত বিদ্ৰোহৰ সূত্ৰপাত হৈছিল। প্ৰাক্ ইংৰাজ যুগৰ ভাৰতবৰ্ষ আছিল এখন গ্ৰাম্য প্ৰধান কৃষিভিত্তিক দেশ। বৃহৎ শিল্প উদ্যোগৰ পৰিবৰ্তে হস্ত আৰু কুটিৰ শিল্পৰ দ্বাৰাই গাঁওবোৰ স্বাৱলম্বী হৈ চলিব পাৰিছিল। ভূমিৰ ক্ষেত্ৰতো তেনে কোনো জটিল ৰাজহ গাঁথনি নাছিল।

জানি থওঁ আহা

✦ মানুহে ব্যৱসায়-বাণিজ্য বা অন্য কাৰণত দল বান্ধি বিদেশত স্থায়ীভাৱে বাস কৰিবলৈ লোৱা ব্যৱস্থাকে উপনিৰেশ বোলা হয়। ঔপনিৰেশৰ লগত সংযুক্ত ৰাজনৈতিক বা অৰ্থনৈতিক নীতিকে উপনিবেশিক নীতি বুলি কোৱা হয়।

ইংৰাজসকল ভাৰতলৈ অহাৰ পিছত পৰ্যায়ক্ৰমে প্ৰৱৰ্তন কৰা অৰ্থনৈতিক নীতিয়ে ভাৰতৰ পৰম্পৰাগত অৰ্থনীতিৰ ওপৰত কুঠাৰাঘাত কৰিছিল। অষ্টাদশ শতিকাৰ মাজভাগৰ পৰাই ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীয়ে ভাৰতত ৰাজনৈতিক আৰু অৰ্থনৈতিক প্ৰাধান্য প্ৰতিষ্ঠাৰ বাবে চেষ্টা কৰি আহিছিল। ১৭৫৭ চনৰ পলাশী যুদ্ধৰ ফলাফল আৰু ইংলণ্ডত সূচনা হোৱা শিল্প বিপ্লৱে এই প্ৰক্ৰিয়া অধিক ত্বৰান্বিত কৰিছিল। ইয়াৰ প্ৰত্যক্ষ ফলস্বৰূপে অষ্টাদশ শতিকাৰ দ্বিতীয়াৰ্ধত ভাৰতবৰ্ষ এখন সম্পূৰ্ণৰূপে ইংৰাজ উপনিবেশত পৰিণত হৈছিল। এফালেদি ইংলণ্ডলৈ প্ৰচুৰ পৰিমাণে কেঁচামাল সৰবৰাহ কৰি আৰু আনফালে ইংলণ্ডৰ শিল্পজাত সামগ্ৰীৰে ভাৰতৰ বজাৰ নিয়ন্ত্ৰণ কৰি ইংৰাজে সাধাৰণ জনগণৰ জীৱনলৈ ভয়াবহ অন্ধকাৰ নমাই আনিছিল। ইয়াৰ পৰিণামস্বৰূপে ঊনবিংশ শতিকাৰ প্ৰথমাৰ্ধত ভাৰতবৰ্ষত কেইবাটাও দুৰ্ভিক্ষৰ সৃষ্টি হৈছিল। আগতেই উল্লেখ কৰা হৈছে যে ভাৰতবৰ্ষ মূলতঃ এখন কৃষি প্ৰধান দেশ। কিন্তু কৃষি খণ্ডৰ উন্নয়নৰ বাবে কোম্পানী চৰকাৰে কোনো ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰা নাছিল। আনহাতে ভূমি ৰাজহৰ পৰিমাণ বৃদ্ধি কৰা হৈছিল। তাৰ মাজতে কৃষকসকল মধ্যস্বত্বভোগী আৰু মহাজনৰো বঞ্চনাৰ বলি হৈছিল। মুঠতে জন্মৰ পৰা মৃত্যুলৈকে ভাৰতীয় কৃষকক ঋণৰ বোজাই লগ নেৰাটো এটা চিৰাচৰিত ঘটনাত পৰিণত হৈছিল।

চিত্ৰ ১৬.২ বস্ত্ৰ উদ্যোগ

ক্ৰিয়াকলাপ ঃ

✦ বস্ত্ৰ শিল্পৰ লগত জড়িত তিনিবিধ কেঁচা মালৰ নাম লিখা।

✦ অসমৰ বস্ত্ৰ নগৰী বুলিলে কোনখন ঠাইক বুজায় ?

ইংৰাজৰ আমোলত প্ৰৱৰ্তন কৰা নতুন প্ৰশাসনিক নীতিৰ ফলত সমাজৰ অভিজাতসকল, সাধাৰণ মধ্যবিত্ত শ্ৰেণী আৰু সামৰিক বাহিনীৰ লোকো তীব্ৰ অৰ্থ সংকটত ভুগিছিল আৰু পূৰ্বৰ বহু সা-সুবিধাৰ পৰা বঞ্চিত হৈছিল। তাৰোপৰি ইংৰাজৰ জাত্যাভিমানৰ বলি হৈ বহুতো শিক্ষিত ভাৰতীয়ই উচ্চপদৰ চৰকাৰী চাকৰিৰ পৰা বঞ্চিত হৈছিল। এই বৈষম্যমূলক আচৰণে স্বাভাৱিকতে এক শ্ৰেণী লোকৰ মনত ইংৰাজৰ প্ৰতি ঘৃণাৰ ভাব সৃষ্টি কৰিছিল। ইতিমধ্যে ঊনৈশ শতিকাৰ আৰম্ভণিতেই কোম্পানী চৰকাৰে ঔপনিবেশিক অৰ্থনীতিৰ প্ৰয়োজনতে ভাৰতীয় সমাজৰ আধুনিকীকৰণত আগ্ৰহী হৈ পৰিছিল। সেয়ে ভাৰতীয় লোকে ভোগ কৰা কিছুমান অসুবিধা দূৰ কৰি (যাতায়াত আৰু শিক্ষা ব্যৱস্থা) সমাজত প্ৰচলিত আওপুৰণি ধ্যান-ধাৰণা, মতাদৰ্শ তথা প্ৰমূল্যৰ পৰিৱৰ্তন সাধন কৰাটো প্ৰয়োজনীয় হৈ পৰিছিল। ফলস্বৰূপে এলানি সংস্কাৰ কাৰ্যসূচী হাতত লৈছিল যদিও ৰক্ষণশীল সমাজে ইয়াৰ প্ৰতিবাদ কৰিছিল। মুঠতে ইংৰাজ আৰু ভাৰতীয়ৰ মাজত যি জাতিগত দ্বন্দ্ব আৰম্ভ হৈছিল তাৰ ফলাফল শুভ নাছিল।

ৰাজনৈতিক প্ৰেক্ষাপটৰ পৰা বিচাৰ কৰিলেও দেখিবলৈ পোৱা যায় যে কোম্পানী চৰকাৰে যি সাম্ৰাজ্যবাদী নীতি গ্ৰহণ কৰিছিল তাৰ পৰিণাম সুদূৰপ্ৰসাৰী আছিল। এই আগ্ৰাসন প্ৰক্ৰিয়াৰ শেষ আৰু চূড়ান্ত পৰ্বৰ সূচনা হৈছিল লৰ্ড ডেলহাউচিৰ শাসনকালত। তোমালোকে আগৰ অধ্যায়ত স্বত্ববিলোপ নীতিৰ বিষয়ে জানি আহিছা। ডেলহাউচিয়ে

ইয়াক কঠোৰভাৱে প্ৰয়োগ কৰি ভালেমান দেশীয় ৰাজ্য অধিগ্ৰহণ কৰাত ভাৰতীয়ৰ মনত ভয়, শংকা, সন্দেহ আৰু অবিশ্বাসৰ সৃষ্টি হৈছিল। এওঁৰ শাসনকালত এচাম দেশীয় ৰজাৰ ৰাজকীয় মৰ্যাদা, উপাধি, পেন্সন আদিও কাঢ়ি লোৱা হৈছিল। অৰাজকতাৰ দোহাই দি অন্যায়ভাৱে অযোধ্যা ৰাজ্য দখল কৰি বৃটিছে চৰম অদূৰদৰ্শিতাৰ পৰিচয় দিছিল। তাৰোপৰি মোগল সম্ৰাটৰ অস্তিত্ব নাশ কৰাৰ ষড়যন্ত্ৰতো ডেলহাউচি লিপ্ত হৈছিল। পিচে কোম্পানীৰ উৰ্ধতম মহলৰ হস্তক্ষেপত সি কাৰ্যকৰী নহ'ল। তথাপিও সম্ৰাটৰ মৃত্যুৰ পিছত তেওঁৰ পৰিয়ালক লালকিল্লাৰ পৰা উৎখাত কৰা হ'ব বুলি ডেলহাউচিয়ে এক তাৎপৰ্যপূৰ্ণ ঘোষণা কৰিছিল। এই সমস্ত ঘটনা-পৰিঘটনাসমূহে ভাৰতীয়ৰ মনত ইংৰাজৰ বিৰুদ্ধে বিদ্বেষ ভাবৰ সূচনা কৰিছিল।

ক্ৰিয়াকলাপ ঃ

- পূৰ্বৰ পাঠৰ সহায়ত ডেলহাউচিয়ে স্বত্ববিলোপ নীতিৰ দ্বাৰা ইংৰাজৰ অধীন কৰা ৰাজ্যসমূহৰ এখন তালিকা প্ৰস্তুত কৰা।

সামৰিক ক্ষেত্ৰত থকা বিভিন্ন সমস্যা আৰু কোম্পানী চৰকাৰৰ বৈষম্যমূলক নীতিয়ে ১৮৫৭ চনৰ বিদ্ৰোহত অগ্ৰণী ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছিল। উল্লেখযোগ্য যে এই বিদ্ৰোহৰ মূল চালিকা শক্তি আছিল চিপাহীসকল। কোম্পানীৰ শাসনকালত সামৰিক বাহিনীৰ অধিকাংশ চিপাহীয়েই আছিল ভাৰতীয়। কিন্তু এওঁলোকৰ জাতিগত মূল্যবোধক কোনোদিনেই গুৰুত্ব দিয়া হোৱা নাছিল। সামৰিক অনুশাসনৰ দোহাই দি চিপাহীসকলৰ নিজস্ব কৃষ্টি, সংস্কৃতি পৰিহাৰ কৰিবলৈ বাধ্য কৰাইছিল। কিন্তু সামৰিক বাহিনীত কাম কৰিলেও ভাৰতীয় সৈন্যসকলে নিজ নিজ ধৰ্মীয় অনুশাসন মানি চলাৰ পক্ষপাতি আছিল। কিন্তু ১৮৫৬ চনত কোম্পানী চৰকাৰে এখন আইনৰ যোগেদি সাগৰ যাত্ৰা বাধ্যতামূলক কৰি সৈন্যসকলৰ মনত গভীৰ অসন্তুষ্টি সৃষ্টি কৰিছিল। কাৰণ হিন্দু ধৰ্মত সাগৰ যাত্ৰা নিষিদ্ধ আছিল। তদুপৰি ভাৰতীয় সৈন্যই ইউৰোপীয় সৈন্যৰ একে হাৰত দৰমহা পোৱা নাছিল, পদোন্নতিৰ ক্ষেত্ৰতো তেওঁলোকক বঞ্চিত কৰা হৈছিল আৰু বিদেশ সেৱাৰ বাবদ লাভ কৰা ভাট্টাও বন্ধ কৰিছিল। এই সকলোবিলাকেই ভাৰতীয় সৈন্যৰ মনত ইংৰাজৰ বিৰুদ্ধে ক্ষোভ আৰু বিদ্বেষ ভাব জগাই তুলিছিল। এই সংঘাতৰেই পৰিণাম আছিল ১৮৫৭ চনৰ মহাবিদ্ৰোহ।

জানি থওঁ আহা

- চিপাহী শব্দটো ইংৰাজসকলে সৈন্যসকলৰ ক্ষেত্ৰত ব্যৱহাৰ কৰিছিল।

ধৰ্মীয় দৃষ্টিকোণৰ পৰা চাবলৈ গ'লেও দেখিবলৈ পোৱা যায় যে কিছুমান স্পৰ্শকাতৰ বিষয়ে ভাৰতীয় মানুহৰ মনত ইংৰাজৰ বিৰুদ্ধে তীব্ৰ প্ৰতিক্ৰিয়াৰ সৃষ্টি কৰিছিল। কোম্পানী চৰকাৰৰ শাসনকালত খৃষ্টিয়ান মিচনেৰীসকলৰ দ্ৰুত ধৰ্ম প্ৰচাৰ, ধৰ্মৰ লগত জড়িত ভাৰতৰ পৰম্পৰাগত কিছুমান প্ৰথাৰ বিলোপ সাধন আৰু ধৰ্মান্তৰিত লোকক ধন-সম্পত্তিৰ অধিকাৰৰ পৰা বঞ্চিত নকৰা আদি কাৰ্যই ভাৰতবাসীক নিজৰ ধৰ্মৰ ভৱিষ্যত সম্পৰ্কে সন্দিহান কৰি তুলিছিল। আনহাতে দেশীয় শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ মাধ্যম ইংৰাজী কৰাত আৰু জনকল্যাণৰ নামত বিভিন্ন ঠাইত স্থাপন কৰা শিক্ষানুষ্ঠান, হস্পিতাল, গীৰ্জা আদিয়েও সৰ্বসাধাৰণ লোকৰ মনত সন্দেহৰ ভাব সুমুৱাই দিছিল যে এই সকলো বিলাকৰ অন্তৰালত আছে ভাৰতবৰ্ষক এখন খৃষ্টান ধৰ্মী দেশলৈ পৰিণত কৰা।

১৮৫৭ চনৰ বিদ্ৰোহৰ তৎকালীন কাৰণটো আছিল এনফিল্ড ৰাইফলৰ গুলিৰ ব্যৱহাৰ। এইবিধ গুলি বন্দুকত ভৰোৱাৰ আগতে দাঁতেৰে কামুৰি পেকেটটো এৰুৱাব লাগিছিল। গুলিসমূহত চৰ্বি জাতীয় পদাৰ্থ মিহলাই দিয়া হৈছিল। হঠাতে গুজৱ ওলাল যে এই সংমিশ্ৰণ গাহৰি আৰু গৰুৰ চৰ্বিৰে তৈয়াৰী। গাহৰি মুছলমানসকলৰ আৰু গৰু হিন্দুৰ অভক্ষ্য বাবে ভাৰতীয় সৈন্যই ইয়াক ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ অনিচ্ছা প্ৰকাশ কৰিলে। তেওঁলোকৰ বিশ্বাস দৃঢ় হৈছিল যে এই

কাৰ্যৰ দ্বাৰা ইংৰাজে দেশীয় চিপাহীসকলৰ ধৰ্ম নষ্ট কৰিবলৈ বিচাৰিছে।

১৮৫৭ চনৰ ২৩ জানুৱাৰীত বংগৰ দমদম সেনা ছাউনীত চিপাহীসকলে পোনতে এইবিধ গুলি ব্যৱহাৰৰ প্ৰতিবাদ কৰিছিল। ২৯ মাৰ্চত বেৰেকপুৰৰ সেনা-ছাউনীত সেই গুলি ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিয়াত মংগল পাণ্ডেই এজন ইংৰাজ সামৰিক বিষয়াক আক্ৰমণ কৰি পৰিস্থিতি উত্তেজনাপূৰ্ণ কৰি তোলে। ইংৰাজ চৰকাৰে লগে লগে মংগল পাণ্ডে আৰু তেওঁৰ সহযোগী ঈশ্বৰী পাণ্ডেক ফাঁচী দি দুয়োটা দেশীয় পদাতিক বাহিনী ভংগ কৰি বিষয়টো চম্ভালিবলৈ চেষ্টা কৰে।

চিত্ৰ ১৬.৩ আৰম্ভ ছাউনীত বিদ্ৰোহীৰ আক্ৰমণ

কিন্তু উত্তেজনাৰ শাম নাকাটিল। অতি সোনকালেই এই বাতৰি উত্তৰ প্ৰদেশৰ মীৰাট পালেগৈ। ১০ মে ৰবিবাৰে মীৰাট সেনা ছাউনীৰ চিপাহীসকলে মীৰাটৰ জেলত থকা সকলো কয়দীকে মুকলি কৰি দিয়ে আৰু কেইবাজনো ইংৰাজ সামৰিক বিষয়াক হত্যা কৰি তেওঁলোকৰ পৰা বন্দুক-বাৰুদ কাঢ়ি আনে।

১০ মে'ৰ দিনাই বিদ্ৰোহী চিপাহীসকল মীৰাটৰ পৰা দিল্লী পালেগৈ আৰু মোগল সম্ৰাট বাহাদুৰ ছাহ দ্বিতীয়ক ভাৰতৰ সম্ৰাট বুলি ঘোষণা কৰে। মোগল সম্ৰাটজনক ভাৰতৰ ঐক্য আৰু সংহতিৰ প্ৰতীক বুলি ঘোষণা কৰা কাৰ্যই যথেষ্ট তাৎপৰ্য বহন কৰিছিল।

ক্ৰিয়াকলাপ ঃ

- ইংৰাজসকলৰ কি কি কাৰ্যই ভাৰতীয় চিপাহীসকলক অসন্তুষ্ট কৰি তুলিছিল?
- চিপাহী বিদ্ৰোহৰ সময়ত ভাৰতত থকা তিনিটা সেনা ছাউনীৰ নাম লিখা।

চিত্ৰ ১৬.৪ বাহাদুৰ ছাহ দ্বিতীয়

অতি কম সময়ৰ ভিতৰতে উত্তৰ ভাৰত, মধ্যভাৰত আৰু দক্ষিণ ভাৰতৰ বহু এলেকাত এই বিদ্ৰোহ বিয়পি পৰে। দক্ষিণ ভাৰতৰ দুই এখন চহৰত এই বিদ্ৰোহৰ প্ৰভাৱ পৰিছিল। এটা কথা ঠিক যে কোনো পৰিকল্পনা নোহোৱা বাবে আৰু উপযুক্ত নেতৃত্বৰ অভাৱত বহুতো অঞ্চলত বিদ্ৰোহে হিংসাত্মক ৰূপ লৈছিল।

১৮৫৭ চনৰ বিদ্ৰোহ ইংৰাজৰ বিৰুদ্ধে ভাৰতীয় জনগণৰ কেৱল এক সাধাৰণ প্ৰতিবাদী কাৰ্যসূচী নাছিল, ই ভাৰতৰ ইতিহাসৰ এক যুগান্তকাৰী ঘটনা আছিল। আৰম্ভণিতে আমি পাই আহিছো যে এই বিদ্ৰোহৰ মূল চালিকা শক্তি আছিল চিপাহীসকল। পিছলৈ তেওঁলোকক সহযোগ কৰিছিল দেশৰ বিভিন্ন অঞ্চলৰ ক্ষমতা হেৰুওৱা শাসক, নবাব, জমিদাৰ, অভিজাত শ্ৰেণী, কৃষক, পুৰোহিত, মোল্লা-মৌলবী আদিয়ে।

জানি থওঁ আহা ঃ

- চিপাহী বিদ্ৰোহৰ প্ৰথম ছহিদ আছিল মঙ্গল পাণ্ডে।
- ১৮৫৭ বিদ্ৰোহৰ কোনে ক'ত নেতৃত্ব দিছিল তলৰ তালিকাত চোৱা।

ক'ত	কোনে নেতৃত্ব দিছিল
১। দিল্লীত	বাহাদুৰ ছাহ জফৰ, বখট খানে
২। কাণপুৰত	নানা চাহিবে
৩। অযোধ্যাত	বেগম হজৰত মহলে
৪। বিহাৰত	কোৱাৰ সিং, অমৰ সিঙে
৫। সম্বলপুৰত	সুৰেন্দ্ৰ ছাত্ৰী, উজ্জ্বল ছাহীয়ে
৬। এলাহাবাদত	মৌলবী লিয়াকট আলিয়ে
৭। উত্তৰ প্ৰদেশৰ ফৈজাবাদত	ৰাণা বেণীমাধৱ সিঙে
৮। গোৰখপুৰত	গজাধৰ সিং আৰু মহম্মদ হাছান খাঁয়ে
১০। বেৰেলি, ৰামপুৰ, মুৰদাবাদত	নবাব তফজ্জুল হুছেইন খাঁয়ে
১১। সিন্ধু প্ৰদেশত	ছাহজাদা পিৰ মহম্মদ, ইমাম বক্স আদিয়ে
১২। গোৱালিয়াৰত	তাঁতীয়া টোপীয়ে
১৩। ঝাঁচীত	ৰাণী লক্ষ্মীবাঈয়ে-
১৪। অসমত	মণিৰাম দেৱানে

১৮৫৭ চনৰ বিদ্ৰোহ সফল নহ'ল যদিও ইয়াৰ ফলাফল তাৎপৰ্যপূৰ্ণ আছিল। ১৮৫৮ চনত কোম্পানী চৰকাৰে ভাৰতবৰ্ষৰ শাসন ক্ষমতা হেৰুৱায় আৰু ভাৰতৰ শাসন ভাৰ পোনপটীয়াকৈ ইংলণ্ডৰ সম্ৰাজ্ঞী ৰাণী ভিক্টোৰীয়াৰ অধীনলৈ যায়।

১৮৫৭ চনৰ বিদ্ৰোহত অসমৰ ভূমিকা ঃ

তোমালোকে সপ্তম অধ্যায়ত পাই আহিছা যে মানৰ অত্যাচাৰৰ পৰা দেশ ৰক্ষা কৰিবলৈ অসমবাসীয়ে ইংৰাজক আমন্ত্ৰণ কৰি আনিছিল। ইংৰাজ আহিল, কিন্তু ঘূৰি নগ'ল। অসমক মান মুক্ত কৰি অতি সোনকালেই তেওঁলোকে এই ৰাজ্য অধিগ্ৰহণ কৰিলে। ইংৰাজ উপনিৱেশবাদী শাসনৰ প্ৰায় আৰম্ভণিৰে পৰাই অসমৰ পাহাৰ আৰু ভৈয়ামত ইংৰাজ বিৰোধী মনোভাৱে গা কৰি উঠিছিল। মন কৰিবলগীয়া কথা যে ভাৰতৰ অন্যান্য ৰাজ্যৰ তুলনাত অসম বহু আগতেই ইংৰাজৰ সাম্ৰাজ্যবাদী নীতিৰ চিকাৰ হৈছিল। কাৰণ ১৮২৬ চনতেই ইয়াণ্ডাবু সন্ধিৰ জৰিয়তে অসমখন বৃটিছে নিজৰ দখললৈ নিছিল। এক সুদীৰ্ঘ কাল ইংৰাজৰ বিভাজন নীতি, অৰ্থনৈতিক শোষণ, বৰ্ধিত মাটিৰ খাজনা আদিয়ে অসমবাসীক বিতুষ্ট কৰি তুলিছিল।

চিত্ৰ ১৩.৫ মণিৰাম দেৱান

যাৰ পৰিণতিত দুবছৰৰ ভিতৰতে অসমত কেইবাটাও ইংৰাজ বিৰোধী সংগ্ৰাম সংঘটিত হৈছিল। প্ৰসংগ ক্ৰমে উল্লেখ কৰিব পাৰি যে ১৮২৮ খ্ৰীষ্টাব্দতেই অসমত ৰাজপাট বিচাৰি আহোম ৰাজপৰিয়ালৰ গোমধৰ কোঁৱৰে ইংৰাজৰ বিৰুদ্ধে বিদ্ৰোহ কৰিছিল।

১৮৫৭ চনৰ বিদ্ৰোহত অসমৰ যি ভূমিকা তাৰ নায়ক আছিল মণিৰাম দত্ত বৰভাণ্ডাৰ বৰুৱা দেৱান, চমুকৈ **মণিৰাম দেৱান**। মণিৰাম দেৱান চতুৰ আৰু ৰাজনৈতিক তথা প্ৰশাসনিক দক্ষতা সম্পন্ন ব্যক্তি আছিল। আৰম্ভণিতে তেওঁ এজন ইংৰাজ অনুৰাগী আছিল যদিও ইংৰাজৰ বৈষম্যমূলক নীতিৰ নিজেই এজন ভুক্তভোগী হোৱা হেতুকে শেষলৈ ইংৰাজ বিদ্বেষী হৈ পৰে। মণিৰাম দেৱানে ইংৰাজৰ অধীনৰ 'দেৱান'ৰ চাকৰি ইস্তফা দি যোৰহাটৰ ওচৰৰ 'চিনামৰা' আৰু 'চেলেঙ'ত নিজাকৈ দুখন চাহ বাগিচা খুলি প্ৰথম অসমীয়া তথা ভাৰতীয় চাহ খেতিয়ক হিচাপে প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰে। মণিৰামৰ এই ব্যৱসায় সহজভাৱে

নলৈ ইংৰাজে বিভিন্ন প্ৰকাৰে তেওঁক হাৰাশাস্তি কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে। ইয়াৰ পৰা পৰিত্ৰাণ পাবলৈ আৰু অসমৰ জনসাধাৰণৰ স্বাৰ্থ ৰক্ষা কৰিবলৈ অসমত পুনৰ কন্দৰ্পেশ্বৰ সিংহৰ অধীনত আহোম শাসন বিচাৰি মণিৰাম দেৱানে ইংৰাজৰ ওচৰত কৰা চেষ্টা অথলে যোৱাত অৱশেষত ১৮৫৭ চনৰ বিদ্ৰোহৰ সুযোগ গ্ৰহণ কৰি অসমতো সশস্ত্ৰ সংগ্ৰামৰ প্ৰস্তুতি চলালে। এই উদ্দেশ্যে তেওঁ কলিকতাৰ পৰা পিয়লি বৰুৱা, কন্দৰ্পেশ্বৰ সিংহে প্ৰমুখ্যে অন্যান্য সহযোগীসকলৰ লগত যোগাযোগ কৰি বিদ্ৰোহৰ প্ৰস্তুতি চলাবলৈ আহ্বান জনালে। অসমত ইতিমধ্যেই অসন্তুষ্ট হৈ থকা বিভিন্ন শ্ৰেণীৰ লোকক সংগঠিত কৰাত একো অসুবিধাই নহ'ল। চাৰিং ৰজা কন্দৰ্পেশ্বৰ সিংহৰ বাসভৱন গোপন আলোচনাৰ কেন্দ্ৰ হৈ পৰিল। কিন্তু আঁচনি মতে কাম নহ'ল। প্ৰস্তুতি ভালেখিনি আগবঢ়াৰ সময়তে মণিৰাম দেৱানৰ বিদ্ৰোহ সম্পৰ্কীয় কিছুমান নথি-পত্ৰ ইংৰাজৰ হাতত পৰাত তৎকালীনভাৱে মণিৰাম দেৱান আৰু তেওঁৰ সহযোগীসকলক আটক কৰা হ'ল। কোনো আত্মপক্ষ সমৰ্থনৰ সুযোগ নিদিয়াকৈ মণিৰাম দেৱান আৰু পিয়লি বৰুৱাক ১৮৫৮ চনৰ ২৬ ফেব্ৰুৱাৰীত যোৰহাটত ফাঁচি দিলে। বয়স কম হোৱা বাবে কন্দৰ্পেশ্বৰ সিংহক পিছত মুকলি কৰি এটা পেন্সন দি গুৱাহাটীত আৱদ্ধ কৰি ৰাখে। অন্য কিছুমানক আজীৱন কাৰাবন্দী কৰি ৰাখিলে, বহুতকে সশ্ৰম কাৰাদণ্ড বিহা হ'ল আৰু আন কিছুমানৰ সম্পত্তি বাজেয়াপ্ত কৰি পেন্সন বন্ধ কৰিলে।

ক্ৰিয়াকলাপ ঃ

- ইংৰাজৰ বিৰুদ্ধে বিদ্ৰোহ কৰা প্ৰথম অসমীয়া কোন আছিল?
- কি কাৰণে মণিৰাম দেৱানক ইংৰাজে হাৰাশাস্তি কৰিছিল?

আপাত দৃষ্টিত অসমত ১৮৫৭ চনৰ বিদ্ৰোহ সফল নহ'ল আৰু তাৰ লগে লগে অসমবাসীৰ মনত ইংৰাজ বিৰোধী মনোভাব নিঃশেষ নহ'ল। পৰৱৰ্তী সময়ত অসমৰ বিভিন্ন ঠাইত সংঘটিত হোৱা কৃষক আৰু পাহাৰীয়া জনজাতিসকলৰ বিদ্ৰোহ ইয়াৰেই পৰিণতি আছিল। ১৮৫৭ চনৰ বিদ্ৰোহৰ পিছত ভাৰতৰ শাসনভাৰ ইংৰাজ সম্ৰাজ্ঞীৰ প্ৰত্যক্ষ শাসনৰ অধীনলৈ গ'ল যদিও অৱস্থাৰ বিশেষ পৰিৱৰ্তন নহ'ল। বৰং ইংৰাজে বিদ্ৰোহৰ ঘাটি পুৰাবলৈ নতুন নতুন কৰ প্ৰৱৰ্তন কৰি সাধাৰণ প্ৰজা আৰু কৃষকৰ জীৱন দুৰ্বিসহ কৰি তুলিছিল। এইবিলাক কাৰণতেই ১৯ শতিকাৰ ষষ্ঠ দশকৰ পৰা অসমত এলানি কৃষক বিদ্ৰোহে গা কৰি উঠিছিল।

অসমৰ কৃষক বিদ্ৰোহসমূহ পৰিচালনা কৰিছিল 'ৰাইজ মেলসমূহে'। সমাজৰ মুখিয়াল লোকসকলৰ তত্বাৱধানত ৰাইজ মেলসমূহ গঢ়ি উঠিছিল। জাতি, ধৰ্ম নিৰ্বিশেষে সকলোৱেই ইয়াত অংশগ্ৰহণ কৰিব পাৰিছিল। আৰ্থ-সামাজিক সমস্যাসমূহ উপস্থাপনৰ ক্ষেত্ৰত ৰাইজমেলসমূহে এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা লৈছিল। তাৰোপৰি ৰাইজমেলৰ ক্ষমতা ইমানেই বেছি আছিল যে কোনো কোনো ঠাইত স্থানীয়ভাৱে চৰকাৰক অচল কৰি দিবলৈও ই সমৰ্থ হৈছিল। অসমৰ প্ৰথমটো কৃষক বিদ্ৰোহ ১৮৬১ চনত ফুলগুৰিত সংঘটিত হৈছিল। ইয়াক **ফুলগুৰিৰ ধেৱা** বুলিও জনা যায়। তাৰ পিছত ১৮৯৪ চনৰ জানুৱাৰীত ৰঙিয়া, নলবাৰী আৰু বৰমাতো খাজনা বৃদ্ধিৰ প্ৰতিবাদত কৃষকে বিদ্ৰোহ কৰিছিল। সৰুক্ষেত্ৰী মৌজাৰ লাছিমা, বজালীৰ গোবিন্দপুৰ আৰু ১৮৯৪ চনৰ জানুৱাৰীত মঙ্গলদৈ মহকুমাৰ পথৰুঘাটত হোৱা কৃষক বিদ্ৰোহে ইংৰাজক ভীতি বিহ্বল কৰি তুলিছিল। পথৰুঘাটৰ ৰণেই অসমত সংঘটিত হোৱা কৃষক বিদ্ৰোহৰ অন্তিম পৰ্যায়।

ওপৰত উল্লেখ কৰা অসমৰ কৃষক বিদ্ৰোহসমূহ ইংৰাজ চৰকাৰে কঠোৰ হাতেৰে দমন কৰিছিল যদিও নিঃশেষ কৰিব পৰা নাছিল। মন কৰিবলগীয়া কথা যে দক্ষিণ ভাৰত, বংগ আৰু বিহাৰৰ ছোটানাগপুৰতো সম-সাময়িকভাৱে কৃষক বিদ্ৰোহ হৈছিল যদিও ইংৰাজৰ লগত সমুখ সমৰত অৱতীৰ্ণ হৈছিল কেৱল অসমৰ কৃষকসকলেহে।

ক্ৰিয়াকলাপ ঃ

- কি কাৰণে অসমত কৃষকসকলে ইংৰাজৰ বিৰুদ্ধে বিদ্ৰোহ ঘোষণা কৰিবলগীয়া হৈছিল?
- অসমৰ মানচিত্ৰ এখন অংকন কৰি কৃষক বিদ্ৰোহ সংঘটিত হোৱা স্থানসমূহ যথাস্থানত বহুওৱা।

চিপাহী বিদ্ৰোহৰ প্ৰকৃতি ঃ

১৮৫৭ চনৰ বিদ্ৰোহৰ প্ৰকৃতিক লৈ যথেষ্ট মতভেদ দেখা যায়। কিছুমানৰ মতে এটা তৎকালীন কাৰণক আলম হিচাপে লৈ সেনাৰ ছাউনীত হঠাতে সংঘটিত হোৱা ই এটা চিপাহী বিদ্ৰোহ। এই বিদ্ৰোহ পূৰ্ব পৰিকল্পিত নাছিল অথবা ইয়াৰ কোনো আদৰ্শগত ভিত্তিও নাছিল। তেওঁলোকৰ মতে তিনিখন প্ৰেচিডেন্সি চহৰৰ মাত্ৰ এখনৰ সেনাৰ ছাউনীতহে এই বিদ্ৰোহ হৈছিল আৰু সকলো ভাৰতীয় সৈন্যই ইয়াত সহযোগ কৰা নাছিল। ইংৰাজসকলেও ১৮৫৭ চনৰ বিদ্ৰোহক এটা সাধাৰণ 'চিপাহী বিদ্ৰোহ' হিচাপেই অভিহিত কৰিছে। যদিওবা বিদ্ৰোহীসকলক সমাজৰ এক নিৰ্যাতিত অংশই সমৰ্থন কৰিছিল তথাপিও দেশৰ এক বৃহৎ অঞ্চল বিদ্ৰোহমুক্ত আছিল। তাৰোপৰি এইটোৱেই ইংৰাজৰ বিৰুদ্ধে প্ৰথম বিদ্ৰোহ নাছিল ইয়াৰ আগতেও দুই-এটা বিদ্ৰোহ সংঘটিত হৈছিল।

কোনো কোনোৱে আকৌ ১৮৫৭ চনৰ বিদ্ৰোহক এক বিস্তৃত আৰু পূৰ্বপৰিকল্পিত বিদ্ৰোহ বুলি মন্তব্য কৰিছে। জনসাধাৰণৰ মাজত 'চাপাতি' আৰু 'ৰঙাপদুম' বিতৰণেৰে বিদ্ৰোহৰ বাণী প্ৰেৰণ কৰাটোৱেই ইয়াক প্ৰমাণ কৰে।

আনহাতে ১৮৫৭ চনৰ বিদ্ৰোহক 'ভাৰতৰ প্ৰথম স্বাধীনতা সংগ্ৰাম' বুলিও আখ্যা দিয়া হৈছে। এই ব্যাখ্যা আগবঢ়োৱা সকলৰ মতে ই সম্পূৰ্ণ জাতীয় সংগ্ৰাম নহ'লেও এই বিদ্ৰোহৰ যোগেদি স্বাধীনতা প্ৰয়াসী ভাৰতীয়ই ইংৰাজৰ কবলৰ পৰা ভাৰতক মুক্ত কৰাৰ যি দৃঢ় প্ৰচেষ্টা চলাইছিল তাক অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰি। এই বিদ্ৰোহত দেশৰ সমগ্ৰ জনসাধাৰণে অংশগ্ৰহণ নকৰিব পাৰে, কিন্তু ইয়াৰ সুদূৰপ্ৰসাৰী প্ৰভাৱে ভাৰতৰ স্বাধীনতা সংগ্ৰামৰ পটভূমি তৈয়াৰ কৰিছিল। ইয়াৰোপৰি ১৮৫৭ৰ বিদ্ৰোহৰ পিছত ভাৰতৰ প্ৰশাসন ব্যৱস্থাত ব্যাপক সাল-সলনি ঘটোৱা হৈছিল যিটো ইংৰাজে মন্তব্য কৰা তথাকথিত 'চিপাহী বিদ্ৰোহ'ৰ কাৰণে প্ৰয়োজন নাছিল। আধুনিক ইতিহাসবিদসকলৰ এচামে পোনছাটেই এই মন্তব্য অগ্ৰাহ্য কৰে। তেওঁলোকৰ মতে ১৮৫৭ চনৰ বিদ্ৰোহক ভাৰতৰ স্বাধীনতাৰ প্ৰথম যুদ্ধ বুলি কোনো মতেই গ্ৰাহ্য কৰিব নোৱাৰি। কিয়নো, স্বাধীনতা যুদ্ধৰ আগৰ জাতীয়তাবাদৰ ধাৰণা সেই সময়ত জনসাধাৰণৰ মাজত উদ্ভৱ হোৱাই নাছিল। সেই বাবেই দক্ষিণ ভাৰতৰ লোকসকলে এই বিদ্ৰোহত অংশ গ্ৰহণ কৰা নাছিল। তাৰোপৰি গোৰ্খা, শিখ, জমিদাৰ শ্ৰেণী আৰু বুদ্ধিজীৱিসকলো এই বিদ্ৰোহৰ পৰা আঁতৰত আছিল। যি কি নহওঁক, এই বিদ্ৰোহত প্ৰতীয়মান হোৱা হিন্দু-মুছলমানৰ একতাইও ইংৰাজ সাম্ৰাজ্যবাদৰ সম্মুখত বিৰাট প্ৰত্যাহ্বান হিচাপে থিয় দিছিল। মুঠতে ১৮৫৭ চনৰ বিদ্ৰোহে প্ৰমাণ কৰিছিল যে দীৰ্ঘকালৰ দমন, নিৰ্যাতনে, নিৰ্যাতিতক সংগঠিত কৰাৰ লগতে সাহসী আৰু ত্যাগীও কৰি তোলে।

মনত ৰাখিবলগীয়া কথা ঃ

- ১৮৫৭ চনৰ বিদ্ৰোহ আছিল ইংৰাজৰ এশ বছৰীয়া শোষণ নীতিৰ বিৰুদ্ধে সংঘটিত হোৱা এক প্ৰবল জনজাগৰণ।
- অৰ্থনৈতিক, সামাজিক, ৰাজনৈতিক, সামৰিক, ধৰ্মীয় আদি নানা কাৰণত ১৮৫৭ চনৰ বিদ্ৰোহৰ সূত্ৰপাত হৈছিল।
- ১৮৫৭ চনৰ বিদ্ৰোহৰ তৎকালীন কাৰণটো আছিল এনফিল্ড ৰাইফলৰ গুলিৰ ব্যৱহাৰ।
- চিপাহী বিদ্ৰোহৰ প্ৰথম ছহিদ আছিল মংগল পাণ্ডে।
- অতি কম সময়ৰ ভিতৰতে উত্তৰ ভাৰত, মধ্য ভাৰত আৰু দক্ষিণ ভাৰতৰ বহুতো অঞ্চলত চিপাহী বিদ্ৰোহে ব্যাপক ৰূপ ধাৰণ কৰিছিল।
- ১৮৫৭ চনৰ চিপাহী বিদ্ৰোহৰ ফলত ভাৰতৰ শাসনভাৰ পোনপটীয়াকৈ ইংলণ্ডৰ ৰাণীৰ অধীনলৈ যায়।
- অসম... ...ী বিদ্ৰোহৰ নেতৃত্ব দিছিল মণিৰাম দেৱানে।
- ...ভাগৰ পৰা আৰম্ভ হোৱা অসমৰ কৃষক বিদ্ৰোহসমূহ পৰিচালনা কৰিছিল 'ৰাইজমেল'সমূহে।
- ...নৰ ...ৰ প্ৰকৃতি সম্বন্ধে ইতিহাসবিদসকল একমত নহয়।

অনুশীলনী ঃ

১। উত্তৰ লিখা—

(ক) কেতিয়াৰ পৰা ভাৰতবৰ্ষখন সম্পূৰ্ণৰূপে ইংৰাজ উপনিবেশত পৰিণত হ'ল?

(খ) কোন গৱৰ্ণৰ জেনেৰেলৰ শাসন কালত এচাম দেশীয় ৰজাৰ ৰাজকীয় মৰ্যাদা, উপাধি, পেন্সন আদি কাঢ়ি লোৱা হৈছিল?

(গ) ১৮৫৭ চনৰ চিপাহী বিদ্ৰোহৰ প্ৰথম ছহিদ কোন আছিল?

(ঘ) মণিৰাম দেৱানৰ সৈতে কোনজন নেতাক ফাঁচি দিয়া হৈছিল?

(ঙ) অসমৰ কৃষক বিদ্ৰোহসমূহ কোনে পৰিচালনা কৰিছিল?

২। 'ক' অংশৰ লগত 'খ' অংশ মিলোৱা—

'ক' অংশ	'খ' অংশ
ক) ১৮৫৬ চনৰ আইন	মংগল পাণ্ডেৰ সামৰিক বিষয়াক আক্ৰমণ
খ) ১৮৫৭ চনৰ ২৯ মাৰ্চ	গোমধৰ কোঁৱৰৰ বিদ্ৰোহ
গ) ১৮৫৮ চন	ফুলগুৰি ধেৱা
ঘ) ১৮২৮ চন	সাগৰ যাত্ৰা বাধ্যতামূলক কৰা
ঙ) ১৮৬১ চন	ভাৰতৰ শাসনভাৰ ৰাণী ভিক্টোৰিয়াৰ অধীন

৩। শুদ্ধ/অশুদ্ধ নিৰ্ণয় কৰা—

(ক) অৰ্থনৈতিক, সামাজিক, ৰাজনৈতিক, সামৰিক, ধৰ্মীয় আদি নানা কাৰণত চিপাহী বিদ্ৰোহৰ সূত্ৰপাত হৈছিল।

(খ) ১৮৫৭ চনৰ চিপাহী বিদ্ৰোহৰ তৎকালীন কাৰণটো আছিল মংগল পাণ্ডেৰ ফাঁচী।

(গ) ১৮৫৭ চনৰ বিদ্ৰোহত বাহাদুৰ ছাহ দ্বিতীয়ক ভাৰতবৰ্ষৰ সম্ৰাট বুলি ঘোষণা কৰিছিল।

(ঘ) মণিৰাম দেৱানে পুৰন্দৰ সিংহক আহোমৰ শাসনভাৰ দিবলৈ ইংৰাজক আবেদন জনাইছিল।

(ঙ) ১৮৬১ চনৰ জানুৱাৰীত ৰঙিয়া, নলবাৰী আৰু বৰমাতো খাজনা বৃদ্ধিৰ প্ৰতিবাদত কৃষকে বিদ্ৰোহ কৰিছিল।

৪। চমু টোকা লিখা—

(ক) মণিৰাম দেৱান (খ) ফুলগুৰি ধেৱা (গ) চিপাহী বিদ্ৰোহৰ তৎকালীন কাৰণ

৫। চিপাহী বিদ্ৰোহৰ কাৰণবোৰক কেইভাগে বিভক্ত কৰিব পাৰি? যিকোনো এটা কাৰণৰ বিষয়ে চমুকৈ লিখা।

৬। লৰ্ড ডেলহাউচিৰ নীতিসমূহ চিপাহী বিদ্ৰোহৰ বাবে কিমান দূৰ জগৰীয়া বুলি ভাবা? লিখা।

৭। এচাম ইতিহাসবিদৰ মতে চিপাহী বিদ্ৰোহক কিয় ভাৰতৰ স্বাধীনতাৰ প্ৰথম যুদ্ধ বুলি ক'ব পৰা নাযায়? যুক্তি দৰ্শোৱা।

৮। চিপাহী বিদ্ৰোহৰ নেতাসকলৰ ফটো সংগ্ৰহ কৰি এটা এলবাম প্ৰস্তুত কৰা।

৯। ভাৰতৰ এখন মানচিত্ৰ অংকণ কৰি চিপাহী বিদ্ৰোহ সংঘটিত হোৱা ঠাইসমূহ যথাস্থানত বহুওৱা।